

ВІЙНА НА ДНІ. ЯК РОСІЯ ПОЛЮЄ НА КРИТИЧНО ВАЖЛИВУ ПІДВОДНУ ІНФРАСТРУКТУРУ

У вага світу дедалі більше зосереджується на російській активності проти західної критичної інфраструктури на морі, тому виникає питання: якою є природа цієї загрози і як їй протидіяти?

Нещодавнє розкриття російської військово-морської активності поблизу ключових об'єктів морської інфраструктури у Північному морі, у тому числі кабелів, вітрових електростанцій і трубопроводів, не має бути несподіванкою. Росія доклала чималих зусиль, інвестуючи у засоби, які би дозволили їй створювати загрозу для критичної інфраструктури Європи, ще з радянських часів. Наголос на демонстрації здатності завдати ударів по життєво важливих об'єктах можна знайти у російській концепції управління ескалацією. Ця концепція припускає, що здатність завдати економічної шкоди є засобом стримування від зовнішнього втручання у локальні конфлікти на периферії Росії. У протистоянні з НАТО пошкодження інфраструктури на морі, разом із завданням ударів по об'єктах інфраструктури на суші, буде ключовою частиною загальних військових зусиль Росії, спрямованих на поступовий підірив міцності Заходу. Тому розглянемо деякі з інструментів, що є у розпорядженні Росії для проведення кампанії проти європейської інфраструктури на морі, організаційних структур, які ними керують і способів пом'якшення загроз, які вони становлять.

Російська війна на морському дні: розвідувальна функція

Морськими спецопераціями займаються Військово-морський флот Росії (ВМФ) та Головне управління глибоководних досліджень (ГУГД). Ці установи мають різні можливості і відповідають за різні аспекти морських диверсій. Слід зазначити, що хоча ВМФ Росії відіграє ключову оперативну роль, Міністерство оборони (МО) і Головне управління Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації (ГУ ГШ ЗС РФ) – орган зовнішньої розвідки Міністерства оборони РФ і центральний орган військової розвідки Збройних сил РФ – контролюють діяльність в організаційному плані, як через ГУГД, так і че-

рез Головне розвідувальне управління штабу (ГРУ) ВМФ Росії.

ГРУ є особливо цікавим спеціалізованим органом. Воно існує незалежно від військово-морського командування і має статус директорату у структурі Міністерства оборони Росії. Незважаючи на свою незалежність від ВМФ, воно залучає особовий склад 29-ї окремої дивізії підводних човнів – формування, що базується в Оленячій Губі (населений пункт у Мурманській області РФ) та існує для експлуатації платформ для ГУГД (Головне управління глибоководних досліджень).

Підрозділ експлуатує низку спеціалізованих підводних човнів, включаючи «Палтус», «Рентген», «Кашалот» і «Лошарик» (наразі перебуває на ремонті). Ці підводні човни мають титанові корпуси, що дозволяє їм витримувати величезний тиск під час роботи на екстремальних глибинах. Так, «Лошарик» має унікальну внутрішню будову: його корпус складається з семи з'єднаних сферичних камер, які оптимальним чином розподіляють тиск, що дозволяє працювати на глибинах до 2,5 тис. м. Підводні човни, як правило, оснащені маніпуляторами, а також засобами для проведення водолазних спусків і робіт. Хоча ці підводні човни мають ядерну енергетичну установку, вони відносно невеликі, що ускладнює утримання екіпажів під водою упродовж тривалого часу – те, з чим зіткнулися ВМС США з аналогічними суднами, такими як NR-1. Тому вони потребують підтримки з боку материнських кораблів під час тривалих плавань.

Для цієї ролі Радянський Союз, а потім і Росія зазвичай використовували списані атомні підводні човни з балістичними ракетами типу «Янки» і атомні підводні човни з крилатими ракетами типу «Оскар». Два нинішні головні кораблі ГУГД – «Белгород» і БС-64 «Подмосков'я» – є відповідно видозмінами атомних підводних човнів класу «Оскар» і класу «Дельта».

Крім того, до складу ГУГД входять надводні кораблі, котрі для збору розвідувальної інформації номінально діють як дослідницькі судна. До них належить «Янтар», який привернув увагу своєю активністю навколо чутливих кабелів поблизу Великої Британії у 2019 році. Суд-

но оснащено різноманітними датчиками і, схоже, здатне виступати у ролі базового судна для Pr18610 – тримісного глибоководного апарату, здатного працювати на глибині до 6000 метрів. Крім того, на судні, ймовірно, є низка дистанційно керованих та автономних підводних апаратів.

Завдання шкоди критичній інфраструктурі у разі ескалації конфлікту – не єдина функція ГУГД. На організації покладено завдання встановлювати датчики, пов'язані з російською мережею «Гармонія», здійснювати у російських водах спостереження за іноземними активами і видаляти їхні засоби спостереження, прослуховувати підводні кабелі. Крім того на «Белгороді», вочевидь, буде розміщена ядерна торпеда «Посейдон».

Військовослужбовці, зайняті в ГУГД, отримують значні зарплати. Так, у 2012 році працівники ГУГД отримували 600 тис. руб. на місяць (близько \$20 тис. на той час). Причиною такого високого рівня оплати праці є надзвичайно вузька спеціалізація. За радянських часів, аби претендувати на цю посаду, людина мала бути офіцером та відслужити п'ять років на підводному флоті, а потім пройти виснажливий курс, аналогічний системі підготовки радянських космонавтів.

Однак ГУГД не виконує всіх завдань з морських диверсій. Ключову роль відіграє також Головне розвідувальне управління Головного штабу ВМФ Росії. З 1977 року очільник російської військово-морської розвідки, як правило, також є заступником начальника ГРУ, а розвідувальне управління було підпорядковане п'ятому управлінню ГРУ під час перебування на посаді головнокомандувача ВМФ СРСР адмірала Володимира Чернав'їна.

Примітно, що російський корабель, який нещодавно був помічений поблизу європейської підводної інфраструктури – «Адмірал Владімірській» – належить ВМФ Росії, а не ГУГД. Хоча точний набір датчиків на борту судна невідомий, під час дослідницької експедиції на Південний полюс у 2012 році на ньому був розгорнутий протонний магнітометр, який також може бути використаний для виявлення металевих об'єктів на морському дні, таких як трубопроводи. Під час холодної війни радянський військово-морський флот також утримував низку допоміжних кораблів, звичайних тральщиків, на які покладался збір розвідувальної інформації, а регіональні флотилії кон-

тролювали підрозділи спецпризначенців, що виконували диверсійні функції.

Крім того, ВМФ було доручено налагоджувати контакти з радянськими риболовецькими флотами, які могли залучатися як для збору розвідданих, так і для виконання диверсійних функцій. Нещодавно встановлене використання цивільних суден для обстеження вітрових електростанцій у Північному морі підтверджує, що ця практика триває і, ймовірно, є завданням ВМФ, а не ГУГД. Підрозділи спеціального призначення, підконтрольні регіональним флотам, можуть використовуватись у театрі бойових дій за допомоги ряду механізмів, таких як плавзасоби. Також можуть використовуватись як для спостереження, так і для таємних операцій проти військових і цивільних об'єктів. Спецпризначенці Північного флоту тренувалися для здійснення операцій проти Sosus (американська мережа підводних акустичних детекторів для реєстрації переміщень підводних човнів), а спецпризначенці Балтійського флоту, як стверджується, брали участь у таємних диверсіях. Ці підрозділи перебувають під повним контролем ГРУ.

Розподіл обов'язків між військово-морською розвідкою, яка підпорядковується ГРУ і ГУГД, начебто створює штучний поділ між підрозділами, що виконують схожі функції. Немає нічого незвичайного у тому, що розвідувальне відомство контролює особливо чутливі об'єкти. ЦРУ, наприклад, безпосередньо контролювало літак-розвідник U-2 і керувало багатьма операціями підводних човнів-розвідників, таких як NR-1. Однак залишити деякі об'єкти за ВМФ Росії (хоча і під повним контролем ГРУ), а інші передати ГУГД – цікавий організаційний вибір.

Одна з версій полягає у тому, що головним мотивом є чутливість, хоча, зважаючи на ймовірну участь ГРУ у нетрадиційних операціях, що включають як диверсії, так і вбивства, це здається малоймовірним.

Інша можливість полягає у тому, що оскільки п'яте управління відповідає за оперативну розвідку, до його обов'язків входять суто військові завдання, такі як стеження за західними військово-морськими об'єктами, тоді як ГРУ зберігає контроль над об'єктами, необхідними для діяльності, що має більш стратегічний характер. Останньою причиною, чому ці засоби були виведені з-під контролю ВМФ, ймовірно стало відновлення контролю над радянським воєнним флотом Генеральним штабом ЗС СРСР, коли його очолював маршал Радянського Союзу Ніколай Огарков, а міністром оборони був Дмитрій Устинов.

У будь-якому разі, ГУГД здатне організувати свої сили і засоби разом з ВМФ для виконання конкретних завдань. Наприклад, в одному з розслідувань вибухів на газопроводі «Північний потік» стверджувалося, що до них були причетні службовці в/ч 45707 і 313-го загону спеціального призначення Балтійського флоту для боротьби з підводними диверсіями. Таким чином, видається, що за потреби ГУГД може залучати значні сили й засоби флоту.

Виклики критично важливим об'єктам національної інфраструктури

Різні компоненти російських морських диверсійних сил і засобів створюють різні виклики для критично важливої інфраструктури європейських країн.

Глибоководні підводні човни можуть перерізати різноманітні кабелі, що робить їхній ремонт надзвичайно складним. А ще можуть прослуховувати спеціальні підводні кабелі. Однак ці можливості обмежені – є лише кілька дуже вузькоспеціалізованих професіоналів. Крім того,

Модель російського підводного човна «Лошарик»
Фото з відкритих джерел

ГУГД має низку додаткових оперативних зобов'язань, таких як обслуговування підводних сенсорних мереж Росії і спостереження поблизу її морських бастионів.

Крім того, головні кораблі, від яких залежать глибоководні підводні човни під час тривалих переходів, такі як «Белгород», ймовірно, будуть виявлені засобами протичовнової боротьби НАТО.

Більш нагальним завданням, ніж виявлення ворожих об'єктів, є встановлення правил застосування сили, особливо у мирний час. Країни у своїх територіальних водах можуть агресивно переслідувати іноземні підводні човни – те, чим займався Радянський Союз при виявленні американських підводних човнів під час холодної війни і навіпаки. Проте у міжнародних водах здійснювати це буде важче. Західні військово-морські сили можуть ускладнити діяльність російських підводних човнів спеціального призначення й іншим чином. Приміром, за допомогою підводних сенсорних мереж, призначених для виявлення та ідентифікації підводних човнів. Цивільно-військові партнери також можуть бути використані для усунення загрози. Наприклад, ВМС Італії нещодавно уклали угоду з найбільшим інтернет-провайдером країни про обмін даними. Багато суб'єктів приватного сектору для моніторингу пошкоджень використовують датчики, зокрема безпілотні підводні апарати і датчики тиску. Якщо заяви військово-морського флоту про діяльність підводного човна поблизу підводних кабелів можуть бути перевірені за допомогою приватного партнера, це може створити умови для застосування політичних інструментів, таких як санкції.

Дещо іншою є проблема, пов'язана з поєднанням допоміжних і надводних кораблів, які експлуатує російський флот. Ці судна не обов'язково можуть пошкодити інфраструктуру (наприклад, глибинні підводні кабелі), що дуже би ускладнило ремонт, але через непомітність суден їх важче відстежити та ідентифікувати. Як показує неоднозначність ситуації з вибухами на «Північному потоці», це може створити значну проблему для встановлення причетності до диверсії того чи іншого підозрюваного.

Міжнародна конвенція з охорони підводних телеграфних кабелів 1884 року, яку підписала Росія, дозволяє у міжнародних водах військово-морським силам висаджуватися на борт судна і обшукувати його при виникненні підозри у втручанні судна у роботу підводних кабелів – цим правом скористалися США. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) – міжнародний договір, який передбачає нормативну базу для використання морів та океанів, зокрема для забезпечення збереження та справедливого використання ресурсів та морського середовища – дозволяє країнам обмежувати діяльність цивільних суден, які працюють у своїх виключних економічних зонах (ВЕЗ) – більшість цієї діяльності значною мірою збігається зі спостереженнями, які корабель має здійснювати для огляду підводної інфраструктури. У Балтійському та Північному морях, які майже повністю є західними ВЕЗ, це може стати підставою для значного обмеження свободи дій російських допоміжних суден, залишаючись при цьому у рамках міжнародного права. Конвенція ООН з морського права дозволяє військовим суднам вести спостереження у межах ВЕЗ, але такі судна легко ідентифікуються як у мирний час, так і під час конфлікту, що дозволяє заборонити їхню діяльність ще до початку війни.

Проблема використання допоміжних суден полягає насамперед у їхній класифікації. Цей виклик у певному сенсі не відрізняється від діяльності правоохоронних орга-

*Російський корабель «Адмірал Владімірський» нещодавно був помічений поблизу європейської підводної інфраструктури.
Фото: «Вікіпедія»*

нів, на кшталт боротьби з контрабандою чи піратством: він вимагає ідентифікації підозрілого судна серед великої кількості інших, котрі провадять дозволена економічна діяльність. Ряд заходів може зробити ідентифікацію ефективнішою. Наприклад, можна розглянути новий підхід до аналізу геопросторових моделей суден на основі даних AIS – автоматичної системи ідентифікації – а також більш традиційних алгоритмічних інструментів для виявлення аномальних відхилень від стандартних морських маршрутів. Проте для створення масиву даних, необхідних для підтримки згаданих процесів, західні військово-морські сили потребуватимуть більшого рівня обізнаності. Як показала робота STF-151 (Об'єднана оперативно-тактична група 151 – одна з п'яти, що входять до складу Об'єднаних морських сил – CSMF) у контексті боротьби з піратством, величезна кількість кораблів, необхідних для виконання такої кількості завдань потребує багатонаціональних зусиль. Завдання зі спостереження та ідентифікації значно спростяться, якщо вдасться використовувати ресурси не лише військових структур. Зусилля таких країн, як Італія, з налагодження стосунків між своїми ВМС і приватним сектором – яскравим прикладом. Аналогічне рішення Франції зробити безпеку морського дна національним стратегічним завданням, що координується на всіх рівнях влади, може стати кроком на шляху до виконання цього імперативу. Хоча військово-морські сили залишатимуться вирішальними для виконання завдань (від спостереження до перехоплення), вони, ймовірно, потребуватимуть створення спеціальних структур для координації з ширшим колом зацікавлених сторін з метою ефективнішого протистояння морському саботажу.

Д-р Сідхарт КАУШАЛ (Dr Sidharth Kaushal), доктор з міжнародних відносин. Досліджує вплив технологій на морську доктрину XXI століття та роль морської сили у великій стратегії держави.

25 травня 2023 року
<https://rusi.org/>

Переклад з англійської Вікторії О. Романчук